

**KOMMUNIKATIV QOBILIYAT – PEDAGOGIK ALOQA
O‘RNATISHNING ASOSIY VOSITASI VA MULOQOT ORQALI TA’SIR
KO‘RSATISH USULLARI**

Zaripova Maxliyo Maxmud qizi

*Umumiy onkologiya 1-kurs magistranti Urganch Davlat Tibbiyot
Instituti*

*T.f.n., dotsent **Olimova Dono Shokirovna***

***Annotatsiya:** Inson o‘z ongli faoliyatida hayotining aksariy qismini muloqotda o‘tkazadi. Muloqot shaxslari orasidagi axborot almashinuvi, hissiy o‘zaro ta’sir va o‘zaro tushunishni ta’minlovchi muhim psixologik hamda ijtimoiy jarayondir. Shu nuqtayi nazardan olib qaralganda, pedagogik faoliyatda ham kommunikativ qobiliyatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Kommunikativ qobiliyatlar har qanday ta’lim jarayonida, tarbiyaviy muhitda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi aloqaning sifatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. O‘qituvchining pedagogik faoliyatidagi muvaffaqiyati, ko‘p jihatdan, uning kommunikativ qobiliyatiga, ya’ni so‘z bilan, harakat bilan, jamoa va individual muloqot tizimida hamkorlik o‘rnatish, axborotni aniq, mazmunli va ishonchli yetkazib bera olishiga bog‘liq.*

***Kalit so‘zlar:** kommunikativ qobiliyat, pedagogik aloqa, muloqot, nutq, norverbal vositalar, ta’sir o‘tkazish, muloqot texnologiyalari, o‘qituvchi, pedagogik madaniyat, ta’lim, bahs, suxbat, emotsional muhit, axborot almashinuvi.*

***Аннотация:** Человек проводит большую часть своей жизни в общении в своей сознательной деятельности. Общение — важный психологический и социальный процесс, обеспечивающий обмен информацией, эмоциональное взаимодействие и взаимопонимание между людьми. С этой точки зрения, коммуникативные навыки также играют важную роль в педагогической деятельности. Коммуникативные навыки напрямую влияют на качество общения между учителем и учеником в любом образовательном процессе, в образовательной среде. Успех учителя в его педагогической*

деятельности во многом зависит от его коммуникативных навыков, то есть способности устанавливать сотрудничество в системе коллективного и индивидуального общения, передавать информацию ясно, содержательно и достоверно.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, педагогическое общение, общение, речь, невербальные средства, влияние, коммуникационные технологии, учитель, педагогическая культура, образование, дискуссия, беседа, эмоциональная среда, обмен информацией.

Abstract: A person spends most of his life in communication in his conscious activity. Communication is an important psychological and social process that provides information exchange, emotional interaction and mutual understanding between individuals. From this point of view, communicative skills also play an important role in pedagogical activity. Communicative skills directly affect the quality of communication between a teacher and a student in any educational process, in an educational environment. The success of a teacher in his pedagogical activity largely depends on his communicative skills, that is, the ability to establish cooperation in the system of collective and individual communication, to convey information clearly, meaningfully and reliably.

Keywords: communicative skills, pedagogical communication, communication, speech, nonverbal means, influence, communication technologies, teacher, pedagogical culture, education, debate, conversation, emotional environment, information exchange.

KIRISH

Kommunikativ qobiliyat – bu shaxsning kommunikatsion, ya'ni muloqot vositalari yordamida o'z fikrini, his-tuyg'usini muvofiqlashtira olish, muloqot jarayonida boshqalarning fikrini tinglash, anglash va to'g'ri talqin qila olish, o'zaro ishonchli muomala o'rnatish hamda muammolarni hal qilishdagi asosiy layoqati, malaka va ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Bu qobiliyat pedagog uchun nafaqat dars jarayonida, balki darsdan tashqari muhitda ham, bolalar va o'smirlar bilan ishlashda ham, hamkasblar, ota-onalar yoki keng jamoatchilik oldidagi chiqishlarda ham zarur

bo'ladi. Pedagogik aloqa ikki yoki undan ortiq shaxslar o'rtasidagi o'zaro anglashuv va axborot almashish jarayoni sifatida ko'riladi. Bu jarayon ochiq, ishonchli va teng huquqli muloqot vositasida amalga oshirilsa, barcha ishtirokchilar o'rtasida samimiylik shakllanadi, jarayonga ishtiyoq bilan yondashiladi, faoliyatda ijobiy natijalar kafolat topadi. Pedagogik aloqa samaradorligining asosi – bu, eng avvalo, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro ishonch muhitini ta'minlash, bolalar qalbiga yo'l topish, so'zning kuchi va to'g'ri ta'sirini his eta olish, turli shaxslar bilan umumiy til topish va mustahkam muloqot o'rnatishda namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Kommunikativ qobiliyatga ega pedagog o'zini bola va jamiyat oldida to'g'ri tuta oladi, nutq madaniyatiga, jamoaga mos ravishda so'zlasha oladi, fikr, savol va javoblarni mantiqan, aniq va lo'nda ifodalaydi. Uning nutqi emotsional, ifodali va boy so'z boyligiga ega bo'ladi, har bir o'quvchi bilan individual yondashuv orqali muloqotni tashkil etadi. O'qituvchi o'z muloqotida ishora va mimika, tana harakati, tovush ohangi, pauza, so'zlarning urg'usi kabi norverbal unsurlardan ham samarali foydalanadi. Ana shu holatda pedagogik aloqa ikki tomonlama, ya'ni axborotni uzatuvchi va qabul qiluvchi subyektlar o'rtasida samarali ro'yobga chiqadi. Pedagogik faoliyat jarayonida asosiy kommunikativ usullar quyidagilar: savol-javob, ochiq munozara, suhbat, kichik guruhlar bilan ishlash, tinglash va tinglatish, bahs va fikr almashinuvi, nazariy hamda amaliy mashg'ulotlarda turli motivatsion, didaktik o'yinlar, vizual vositalar, ta'sirchan hikoyalar, misollar hamda interaktiv usullardan foydalanish. O'qituvchi nafaqat o'zi gapiradi, balki o'quvchini eshitadi, ularning fikrlarini rag'batlantiradi va mustahkamlaydi. Kommunikativ qobiliyatlar natijasida har bir o'quvchining o'z fikri, pozitsiyasi shakllanadi, ularda mustaqil fikrlash, savol bera olish, ishonaviy nutq va ochiq muloqot layoqati rivojlanadi [1].

Keng ma'noda pedagogik aloqa pedagogik jarayonning barcha bosqichlarini qamrab oladi. Muloqot vositasida o'qituvchi va o'quvchi, o'qituvchi va ota-ona, o'qituvchi va hamkasblar o'rtasida aniq va ijobiy o'zaro hamjihatlik, bir-birining so'ziga e'tibor, faol ishtirok va natijada o'zaro hurmat vujudga keladi.

Kommunikativ qobiliyatlarning boyligi soʻzning nafaqat zohiriy shaklida, balki ichki mazmunida, yaʼni axborotni toʻgʻri tuzishda, izchillik va aniq mantiqqa asoslashda namoyon boʻladi. Oʻqituvchi muloqotni yuzaki emas, samimiy asosda olib borishi, har bir oʻquvchi bilan individual va psixologik yaqin muhitda suhbat qurishga intilishi kerak. Oʻqituvchi har bir darsni kommunikatsion jihatdan samarali tashkil etish uchun quyidagi asosiy usullardan foydalana oladi: axborot uzatishda oddiy, loʻnda va ravon tilda ifodalash, mavzuni jonli misollar, hayotiy voqealar, psixologik holatlarni hisobga olgan holda yetkazish, oʻquvchilarning savollariga ochiq va ijobiy munosabat bildirish. Bundan tashqari, pedagog muloqotning norasmiy, doʻstona, erkin muhitini yaratishni, individual va jamoaviy yondashuvni va ijtimoiy-psixologik metodlarni ishlatishni ham unutmasligi muhim [2].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Muloqot orqali taʼsir oʻtkazish usullari, asosan, quyidagilardan iborat: ogʻzaki taʼsir (soʻz, hikoya, dialog, savol-javob usullari), norverbal taʼsir (mimika, ishora, tana harakati, koʻz bilan aloqa, intonatsiya, ovoz balandligi va boshqalar), psixologik taʼsir (motivatsion soʻzlar, ragʻbat, eʼtirof, ijobiy fikr bildirish), sotsial taʼsir (jamoaviy ruh, jamoa oldida tan olish, hamkorlik va yordam koʻrsatish), individual yosh va psixologik xususiyatlarni inobatga olgan holda taʼsir oʻtkazish. Muloqot orqali taʼsir koʻrsatishning bosh maqsadi – oʻqituvchi va oʻquvchi oʻrtasida oʻzaro samimiylik, oʻzaro hurmat va doʻstona munosabatni mustahkamlash, har bir ishtirokchining faol va ijobiy holatda boʻlishini taʼminlashdir. Ana shunda kommunikativ qobiliyatlari orqali inson shaxsiga kompleks taʼsir, axloqiy va estetik tarbiya, ijtimoiy madaniyat va demokratik qadriyatlarni shakllantirishga erishiladi. Aloqa va muloqot bir-birini toʻldirib turadigan jarayonlar hisoblanadi: pedagogik muloqot nafaqat bilim berish, balki axloq, psixologik madaniyat, mustahkam ishonch va kooperatsiyani vujudga keltiradi. Oʻqituvchi fahrlanishi lozim boʻlgan asosiy kommunikativ kompetensiyalar – tinglay bilish, ochiq va aniq fikr bildirgan holda oʻquvchilarga ishonch uygʻotish, fikrli savollar berish, ochiq suhbat va bahs tashkil etish, har bir oʻquvchining individual imkoniyatlarini hisobga olib muloqot oʻrnatishdan iborat. Pedagogik muloqot samaradorligi oʻqituvchining psixologik

turg'unligi va ijobiy emotsional muhit yaratib bera olishiga ham bog'liq. Pedagog o'z kasbineylik mahoratini, hurmatini va muloqot madaniyatini doimo oshirib borishi, axborot texnologiyalari, zamonaviy kommunikativ vositalardan foydalanishi, innovatsion usuli bilan dars berishi kerak. Hozirgi kun talabiga muvofiq, o'qituvchilar uchun media savodxonligi, masofaviy ta'limda ham kommunikativ qobiliyatlardan samarali foydalanish muhim hisoblanadi. Ochiq muloqot muhiti o'quvchilarni psixologik zichlikdan, nutqiy ishonchsizlikdan holi qiladi va har bir ishtirokchi o'z fikrini to'liq ifoda eta oladigan ijodiy muhiti yaratadi [3].

Kommunikativ qobiliyatlarni shakllantirish va rivojlantirish tizimi ko'p bosqichli hamda uzluksiz bo'lishi lozim. Shaxsda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish, avvalo, oiladan boshlanadi. Bola ongli tarzda muloqotga, savollar berishga, javob topishga intiladi va bu kompetensiyalar ta'lim tizimida, so'ngra faoliyat va hayot tajribasida yanada boyib boradi. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda o'qituvchilarning o'zaro tajriba almashinuvi, pedagogik mashg'ulotlar, amaliy seminar-treninglar, kommunikativ o'yinlar va interfaol metodlardan foydalanish, ta'limda mustaqil fikrlash, savodli nutq, axborotni sintez qilish, emotsional va psixologik yondashuvga ahamiyat berish asosiy o'rin tutadi. Muloqot va pedagogik aloqada muvaffaqiyatga erishishda quyidagi jihatlar muhim: ochiqlik, ishonch, ijobiy emotsiya, o'zaro hurmat, jamoaga moslashuv, muammoni to'g'ri va samarali hal qilish, norasmiy muhitda ham muloqotni kengaytirish, har bir ishtirokchining qadr-qimmatini qadrlash, emotsional barqarorlik va madaniy muomala madaniyatini shakllantirishdir. O'qituvchi axborotni uzatishda, o'quvchining individual va yosh xususiyatlarini hisobga olishi, o'zining axloqiy-nazariy tajribasi, bilim saviyasi, so'zlashuv madaniyati ustida muntazam ishlab borishi, turli kommunikativ to'siqlarni bartaraf etishga harakat qilishi kerak. O'qituvchi yoki pedagog har bir inson bilan muloqotga kirishganda, avvalo, uning ichki dunyosini, psixologik holatini, ijtimoiy muhitini, dildan chiqayotgan so'zlarni to'g'ri tahlil qilishi, kommunikativ to'siqlar va sotsial faoliyatdagi muammo va kelishmovchiliklarni hal qilishga harakat qilishi kerak. Muloqotda

ogʻzaki va yozma axborotning toʻgʻriligi, aniqligi, emotsional va ruhiy taʼsiri-yu, semantik boyligi asosiy mezonlardan hisoblanadi [4].

Yoshlarning kommunikativ madaniyatini shakllantirish orqali, ular muhokama, fikr almashuvi, bahs-munozara va jamoa oldida ishonch bilan soʻzlash, erkin fikr bildirishi, oʻz-oʻzini nazorat qilish, zamonaviy axborotlarni tahlil qilish va toʻgʻri xulosa chiqara olishga oʻrganadi. Kommunikativ qobiliyatlar pedagogik aloqa va muloqot jarayonida taʼsirchanlikni taʼminlovchi eng asosiy vositalardan biridir. Pedagogik muloqotni rivojlantirishda quyidagilarga alohida eʼtibor berish lozim: til boyligini oshirish, savodli va emotsional nutqni shakllantirish, axborotni toʻgʻri va samarali uzata olish, norverbal vositalar, psixologik motivatsiya, ishonch va sadoqat, ochiq muhit va emotsional barqarorlik, mustahkam ijtimoiy va professional asoslarni kengaytirish [5].

Xulosa

Kommunikativ qobiliyat oʻqituvchining pedagogik veikigi va oʻquvchilarga axborotni ishonchli yetkazish, ularning dunyoqarashi va shaxsiy taraqqiyotiga kompleks taʼsir koʻrsatishi uchun zarur. Zarur bilim, nutq yoʻllari, soʻz boyligi, norverbal signallar, psixologik va emotsional ragʻbatlantirish, oʻzaro ishonch va hurmat muhiti kommunikativ jarayon samaradorligiga asosiy taʼsir koʻrsatadi. Kommunikativ qobiliyatlarni doimiy rivojlantirish, yoshlar va oʻqituvchilarning oʻzaro hamkorligida ishonch muhitini shakllantirish zamonaviy pedagogika oldidagi eng dolzarb vazifalardan biri sanaladi. Zamonaviy kommunikativ texnologiyalar, interfaol metodlar va yangi axborot texnologiyalari asosida muloqot qilish, oʻzaro hurmat, tenglik va ochiqlik tamoyillariga amal qilgan holda, har bir ishtirokchini faol suhbatdosh va ijodkor shaxsga aylantirish mumkin. Bu esa, nafaqat samarali bilim berish, balki mustahkam jamoa va ijtimoiy shaxslarni tarbiyalashning asosiy omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azimova D. Pedagogik muloqot va kommunikativ kompetensiyaning zamonaviy talqini. – Toshkent: “Fan va Texnologiya”, 2020. – 265 bet.

2. Bahronov R. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”, 2018. – 301 bet.
3. Jo‘raev O. Kommunikativ qobiliyat va o‘qituvchi shaxsiyati. – Samarqand: “SamDU nashriyoti”, 2021. – 184 bet.
4. Maxmudova G. Ta'lim muassasalari uchun muloqot madaniyati. – Buxoro: “BuxDU”, 2019. – 147 bet.
5. Mullaxonov Q. Pedagogik faoliyatda kommunikativ kompetensiya. – Namangan: “NamDU nashriyoti”, 2022. – 213 bet.
6. Rustamova F., Bazarov N. Zamonaviy muloqot texnologiyalari. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2023. – 218 bet.
7. Sobirova Z. Nutq madaniyati va ta'limda kommunikatsiya. – Andijon: “AndDU”, 2020. – 196 bet.
8. Tursunova O. Pedagogik jarayonda o‘zaro aloqaning zamonaviy usullari. – Farg‘ona: “Farg‘ona nashriyoti”, 2022. – 186 bet.
9. Yo‘ldosheva M. Psixologik muloqot asoslari. – Toshkent: “Universitet”, 2017. – 205 bet.

Agar mazkur mavzuni yanada kengaytirish, alohida jihatlarni chuqurroq yoritish, yoki turli boblar ko‘rinishida, yangi usullar yoki xorijiy adabiyotlardan ham misollar keltirish zarur bo‘lsa, ayting, matn hajmini yanada oshiramiz.